

УДК 372.881

Т. В. ВАКОЛЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЗОРОВОЇ НАОЧНОСТІ ПРИ СТВОРЕННІ НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КУРСАНТІВ І СЛУХАЧІВ

У статті проаналізовані методи формування інішомовної комунікативної компетенції курсантів і слухачів за допомогою засобів зорової наочності, розкриті способи їх застосування в навчально-методичному комплексі для навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *засоби зорової наочності, іноземна мова, навчально-методичний комплекс.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Практична спрямованість у навчанні іноземної мови професійного спрямування привела до перегляду традиційної методики викладання, активізувала пошуки ефективних шляхів організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Необхідність теоретичних досліджень і практичної розробки проблеми використання ефективних засобів навчання іноземної мови є важливим невід'ємним компонентом навчального процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ).

Високий рівень розвитку сучасної техніки створює сприятливі умови для більш успішного формування вмінь і навичок володіння мовою. Технічні засоби навчальної слухової і зорової наочності знайшли своє застосування як на заняттях в аудиторії, так і в самостійній роботі в академії.

Застосування нових видів навчальної слухової та зорової наочності викликає потребу подальшого теоретичного обґрунтування нових методичних положень, заснованих на ретельних експериментальних дослідженнях.

Навчити курсантів і слухачів спонтанно висловлюватися на основі традиційних вправ на переклад, переказ, підстановку, трансформацію та інше практично неможливо. Для формування вміння спонтанного говоріння необхідно поряд з процесом вироблення мовних автоматизмів практикуватись у вмінні вживати нагромаджені курсантами та слухачами моделі для вербалізації реальних ситуацій оперативно-службової діяльності на кордоні.

На всіх ступенях навчання формуванню даних умінь сприяють значною мірою засоби зорового унаочнення, які допомагають викладачеві на всіх етапах роботи над мовним матеріалом розвивати в курсантів потрібні вміння та навички.

У Національній академії Держприкордонслужби України перед викладачем іноземної мови постає необхідність вирішення багатьох досить складних навчальних проблем, пов'язаних з досягненням необхідного рівня комунікативної компетенції, який був би достатній для здійснення спілкування у певних комунікативних ситуаціях оперативно-службової діяльності. Успішне їх розв'язання вимагатиме від викладацького складу ґрунтовної професійної підготовки з урахуванням функціонального, комунікативного, міжкультурного методичних підходів до навчання курсантів і слухачів.

Як показує аналіз методичної літератури з проблем наочного навчання, а також виданих посібників, чимало важливих питань теорії та практики використання навчальної картини в навчанні іноземної мови залишаються не вирішеними [2; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вивчення тенденцій розвитку сучасної педагогічної практики, нових методичних поглядів і прийомів навчання допомогли зробити висновок, що результативність навчання курсантів іноземної мови значною мірою залежить від використання викладачем методів і засобів навчання. У методиці навчання іноземних мов до засобів навчання висуваються певні вимоги. Так, засоби навчання повинні:

а) виступати у матеріальній формі і виконувати свою основну функцію – бути таким засобом праці, який забезпечує реалізацію діяльності викладача та діяльності тих, хто навчається, у процесі навчання іноземної мови;

б) бути орієнтованими на цілі навчання, тобто сприяти досягненню цілей у процесі навчання іноземної мови;

в) бути інструментами реалізації методів і прийомів, що застосовуються у навчальному процесі, і забезпечувати управління діяльністю викладача та діяльністю того, хто навчається;

г) відповідати сучасним досягненням методики і забезпечувати реалізацію новітніх технологій навчання іноземної мови [4].

Згідно з такими критеріями, як значущість, призначення та застосування технічної апаратури, велику увагу методисти приділяють використанню основних і допоміжних, технічних і нетехнічних засобів навчання іноземної мови [3]. Проаналізувавши методи та підходи використання аудіовізуальних засобів, ми можемо зробити висновок про необхідність забезпечення навчально-методичними матеріалами діяльності викладача та діяльності курсанта у навчальному процесі з іноземної мови. Вивчення сучасної практики навчання у НАДПСУ свідчить про недосконалість застосування методів навчання іноземної мови та методичного забезпечення занять з урахуванням аудіовізуальних методів навчання.

Метою даної статті є вивчення методів використання засобів зорової наочності у навчанні англійської мови та їх застосування при створенні навчально-методичного комплексу дисципліни “Іноземна мова”.

Виклад основного матеріалу дослідження. При навчанні курсантів та слухачів іноземної мови велику роль відіграє використання наочних засобів – малюнків, картин, схем, таблиць, фотографій тощо. Їхнє використання вносить різноманітність у навчальний процес. Курсанти мають можливість наочно уявити те, про що йдеться в тій чи іншій ситуації.

На кафедрі іноземної мови НАДПСУ викладачі використовують засоби навчання, які допомагають організувати ефективне навчання іноземної мови.

Для оптимальної організації навчального процесу візуальні засоби мають бути представлені в навчально-методичному комплексі (НМК), за яким проводиться навчання іноземної мови на різних напрямках. Навчально-методичний комплекс є основним засобом навчання, який включає підручник, комп’ютерні програми, комплекс аудіо- та відеоматеріалів тощо. Крім того, на нашу думку, слід підбирати серії малюнків і фотографій, виготовлені роздавальні навчальні картки, які допомагають розкрити кожен тему заняття.

Однією з вимог до складання навчально-методичних комплексів є забезпечення їх комплектом наочних посібників. Використання наочних по-

сібників у навчальному процесі сприяє індивідуалізації навчання, збільшує час для мовної практики кожного курсанта та слухача [3]. На кафедрі іноземної мови вивчаються навчально-виховні можливості сучасних навчально-методичних комплексів, підручників, посібників та ведеться робота зі складання НМК для різних напрямів підготовки.

Як засіб навчання підручник займає особливе місце у навчальному комплексі, він є головним навчальним посібником. У ньому міститься методично організований мовний і мовленнєвий матеріал, вправи для оволодіння цим матеріалом у різних видах мовленнєвої діяльності, граматичний довідковий матеріал, додатки.

Складаючи матеріали навчально-методичного комплексу для навчання іноземної мови, передусім підручник, ми враховували їх відповідність особливостям професійної спрямованості навчання, рівню мовної та мовленнєвої підготовки курсантів і вимогам робочої навчальної програми.

Результативність навчання курсантів і слухачів іноземних мов значною мірою залежить від урахування викладачем сутності та закономірностей процесу навчання. Тому в нашому дослідженні ми звертаємо особливу увагу на практичний аспект урахування цих явищ у педагогічній діяльності та на обґрунтування відповідних методичних рекомендацій для викладачів і курсантів.

Щоб навчитися говорити, необхідно засвоїти не тільки певний мовний матеріал, але й оволодіти ним до ступеня автоматизму. Для цього необхідно довго займатися та тренуватися.

Ту чи іншу життєву ситуацію на занятті допомагають створити навчальні аудіо- та відеоматеріали, які викликають у курсантів бажання говорити, вирішують актуальну проблему у вивченні іноземної мови – проблему навчання усно розмовляти й уміти сприймати на слух.

За відсутності систематичного аудіювання іншомовного мовлення не розвивається так званий мовленнєвий слух, тобто здатність слухового аналізатора реагувати на акустичні особливості мовлення. Без цього якісне сприйняття не можливе [1]. Тому при розробці НМК ми використовували аудіосупровід до більшості вправ для кожного заняття курсу, щоб курсанти та слухачі мали можливість якнайраніше і якнайбільше слухати адаптоване мовлення.

Фільм або аудіозапис із професійною спрямованістю пробуджує до обміну думками, створює великі можливості для бесіди. Таким чином ми привчаємо курсантів сприймати на слух мову інших людей з характерними

для них особливостями вимови. Після аудіювання можна перейти до обговорення, провести питально-відповідну роботу. Отже, аудіовізуальні засоби допомагають викладачу уникнути найскладнішої проблеми вивчення мови – формування навичок усного мовлення. У цьому випадку ситуативна спрямованість візуальної наочності узгоджується також з принципом моделювання мовної діяльності, який лежить в основі сучасного процесу навчання іноземних мов.

Завдання для аудіювання, так само як і комунікативні завдання, які підкріплені навчальною картиною, на нашу думку, є ефективним наочним засобом, що дає змогу моделювати велику кількість різноманітних ситуацій з метою програмування мовної реакції курсантів і слухачів.

Усе вищесказане характеризує роль візуальних засобів у процесі навчання іноземної мови, починаючи із засвоєння нових слів і закінчуючи вмінням спонтанно висловлюватись іноземною мовою. У нашому дослідженні ми узгоджуємо ситуативну спрямованість наочних методів навчання з принципом моделювання мовної діяльності, який лежить в основі сучасного процесу навчання іноземних мов.

Безпосередня презентація мовленнєвої моделі через мовну ситуацію за допомогою зорово-слухової наочності допомагає курсантам пов'язати її формальне утворення з ситуаційним значенням, унаслідок чого мова сприймається як засіб реального спілкування.

Можна зробити чіткий висновок, що навчання практичного володіння іноземною мовою не можливе без широкого використання наочних посібників: зорових, слухових і зорослухових. При створенні НМК ми намагались створити необхідне забезпечення унаочнення процесу викладання іноземної мови за допомогою різноманітних картин, таблиць і схем.

Під час занять з іноземної мови ми широко застосовуємо методи роботи з тематичними картинами, фотографіями. Оцінку навчальним можливостям різних навчальних картин і прийомів роботи з ними, на нашу думку, доцільно давати, зважаючи на навчальні завдання на всіх етапах процесу оволодіння мовним матеріалом. У результаті нашого дослідження ми визначили такі етапи:

презентація – сприйняття навчального матеріалу в цілісній формі, за допомогою відео- або аудіозапису;

семантизація – розуміння змісту дикторського тексту та основних його мовних особливостей;

відтворення – закріплення іншомовного матеріалу в незмінній формі;

адаптування – навчання курсантів змінювати раніше закріплений мовний матеріал;

мовна практика – тренування курсантів у застосуванні мовного матеріалу до ситуації у комунікативно спрямованих ситуаціях.

У практиці НАДПСУ досить активно розробляється методика використання комп'ютерних програм, які набувають сьогодні все більшого застосування. Комп'ютерні програми, що реалізуються за допомогою найсучасніших моделей комп'ютерів у системі Multimedia, відкривають широкі можливості для удосконалення процесу навчання іноземної мови, підвищення його ефективності. Це зумовлено наявністю в комп'ютерних програмах нових дидактичних функцій, які неможливо відтворити, наприклад, в аудіо- та відеофонограмах. Крім того що комп'ютерна програма забезпечує сприймання інформації через слуховий та зоровий канали, вона дозволяє також здійснити навчання і контроль засвоєння іноземної мови в різних режимах самостійного пошуку і на різних рівнях складності.

При складанні матеріалів НМК нами були використані наочні картини до кожної навчальної теми, які охопили весь цикл навчання усного мовлення на кожному етапі навчання.

Використовуючи малюнки як роздатковий матеріал, викладач може проводити різноманітні тренувальні вправи на розвиток мовлення, перевірку діалогічного і монологічного мовлення та висловлювання курсантів. Для цього до кожного малюнку він дає відповідне завдання. Отримавши завдання, курсанти виконують їх індивідуально або в парах. Потім на занятті викладач перевіряє роботу декількох пар.

Отже, засоби навчання іноземної мови мають важливе значення для забезпечення повноцінної та ефективної організації навчальної роботи курсантів і слухачів на занятті з метою оволодіння іншомовною діяльністю.

Увесь комплекс НМК, який включає в себе аудіовізуальний матеріал, дає можливість урізноманітнювати види робіт, сприяє підтримці інтересу до вивчення мови, активізації уваги, інтенсифікації процесу навчання. Посібники використовуються для семантизації та засвоєння лексичного матеріалу і мовних моделей, для розвитку монологічного та діалогічного мовлення.

Застосування аудіовізуальних матеріалів дає можливість багатопланово використовувати ілюстративний матеріал комплексу для семантизації, контролю, активізації лексики і структур у тематичних бесідах. Багатоплановому використанню навчальних ілюстрацій передують відповідна підготовка робота.

На початковому етапі навчання завдання можуть включати однотипні прості запитання до всіх малюнків, що вимагають однакових або аналогічних відповідей.

На наступному етапі під час виконання вправ на закріплення лексики та мовних структур курсанти можуть обмінюватися між собою роздатковим матеріалом і виконувати завдання за двома-трьома різними за змістом інструкціями.

Виконуючи такі завдання, курсанти вчаться комбінувати мовний матеріал у логічно правильних сполученнях, але не набувають уміння самостійно вибирати і вживати відповідно до реальної ситуації засвоєні раніше мовні моделі (навичка мовлення).

Перший етап, що визначає стимулювання мовної дії, потребує відповідного зображального (сюжетно-композиційного) вирішення, другий реалізується презентацією послідовних, релевантних для розвитку сюжету епізодів.

Така послідовність епізодів, об'єднаних спільною сюжетною лінією, досягається в серіях навчальних картин. Аудіосупровід, який підвищує ефективність зображальної наочності, також може бути застосовано й до серій навчальних картин.

Навчальна картина після відповідної методичної обробки з урахуванням етапів навчання мовленнєвої діяльності є основним, найефективнішим і масовим посібником зображальної наочності.

Безпосередня презентація мовленнєвої моделі через мовну ситуацію за допомогою зорово-слухової наочності допомагає курсантам пов'язати її формальне утворення з ситуаційним значенням, унаслідок чого мова сприймається як засіб реального спілкування.

За допомогою картини відтворюються реальні ситуації, які визначають зміст мовної дії і дають можливість включити вже засвоєні курсантами мовленнєві автоматизми в розумово-мовну діяльність, сприяючи, таким чином, формуванню мовного уміння на завершальному етапі навчання іноземної мови.

На всіх етапах зберігається значення навчальної картини як ефективного наочного засобу, що дає змогу моделювати велику кількість різноманітних ситуацій з метою програмування мовної реакції курсантів.

Використання роздаткових карток з ситуаціями дає можливість скомпонувати різні службові ситуації. У тренувальних вправах курсанти самі охоче змінюють сюжети, описуючи дії, вирішуючи проблемні ситуації. Таке

компонування викликає в курсантів інтерес до активної діяльності у створенні певних ситуативних сюжетів та їх різноманітних варіантів, допомагають уникнути одноманітності в роботі.

Висновок. Процес навчання усного мовлення повинен ґрунтуватися на системі ситуативно спрямованих вправ. Розробка такої системи вправ вимагає створення різноманітних ситуацій, що дають можливість реалізувати вивчені мовні одиниці й стимулювати мовну діяльність. Використання наочних посібників у навчальному процесі сприяє індивідуалізації навчання, збільшує час для мовної практики кожного курсанта. Існуючі наочні посібники до підручників з англійської мови є ефективним допоміжним засобом у навчанні.

Усе сказане характеризує роль засобів зорової наочності, яку вони відіграють протягом усього процесу навчання іноземної мови, починаючи із засвоєння нових слів і закінчуючи вмінням спонтанно висловлюватися іноземною мовою, як важливої складової досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції курсантів і слухачів НАДПСУ.

Разом з тим **напрямами подальших досліджень** можуть бути: організація навчального процесу з використанням аудіовізуального методу навчання та пошук методичних прийомів використання навчальних картин активації навчально-пізнавальної діяльності курсантів.

Список використаної літератури

1. Близнюк О. І. Відео у навчанні іноземних мов / О. І. Близнюк // Іноземні мови. – 1996. – № 3. – С. 22.
2. Буланкина Н. Г. Формирование навыков и умений аутентичной разговорной речи при обучении ситуационным клише учащихся VI–VII классов / Н. Г. Буланкина // Иностр. яз. в школе. – 1996. – № 2. – С. 9–13.
3. Громова О. А. Аудиовизуальный метод и практика его применения / О. А. Громова. – М. : Высш. школа, 1977. – 100 с.
4. Скляренко Н. К. Як навчити сьогодні іноземних мов (концепція) / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 1995. – № 1. – С. 5–9.
5. Чернявская Л. А. Роль коммуникативных заданий и учет ситуаций общения при обучении чтению / Л. А. Чернявская // Иностр. яз. в школе. – 1986. – № 3. – С. 20–26.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Щеголева Т. Л.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2013.

Ваколюк Т. В. Использование средств зрительной наглядности при создании учебно-методического комплекса для формирования иноязычной коммуникативной компетенции курсантов и слушателей

В статье проанализированы методы формирования иноязычной коммуникативной компетенции курсантов и слушателей с помощью средств визуальной наглядности, раскрыты способы их использования в учебно-методических комплексах для обучения иностранному языку в вузе.

Ключевые слова: *средства визуальной наглядности, иностранный язык, учебно-методический комплекс.*

Vakolyuk T. V. Using the ways of visual aids in creation of educational material set for foreign language communicative competence formation of cadets and listeners

Methods of foreign language communicative competence formation of the cadets and listeners with the visual aids have been analyzed in this article. Means of their implementation into educational material set for English language studying at higher educational establishments have been revealed.

Keywords: *visual aids, foreign language, educational material set.*